

УДК 378.014:005.6

Володимир Мороз

доктор наук з державного управління, професор, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна
E-mail: moroz32@rambler.ru

Світлана Мороз

науковий співробітник навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України; Харків, Україна
E-mail: ra_ekma@yahoo.com

**ЗМІСТ ДЕФІНІЦІЇ «ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ
НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ПРЕДСТАВНИКІВ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ
НАУКОВИХ ШКІЛ**

***Анотація:** Розглянуто розвиток наукової думки щодо визначення категоріального змісту дефініції якості вищої освіти та визначено особливості його формулювання у межах сучасних наукових досліджень; за результатами аналізу змісту наукових поглядів представників східноєвропейських наукових шкіл щодо тлумачення дефініції «якість вищої освіти» було концептуалізовано її зміст; визначено чинники, які обумовлюють складність та багатогранність прояву змісту категорії якості вищої освіти, а також опрацьовано її авторське тлумачення.*

***Ключові слова:** якість вищої освіти, професійна діяльність вищого навчального закладу; професійна компетентність; якість освітніх цілей, умов, процесів; відповідність знань, вмінь та навичок встановленим вимогам; система цінностей особистості; концептуалізація категоріального змісту якості вищої освіти.*

Volodymyr Moroz

Full Professor of Department of pedagogy and psychology of social systems management of The National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute»,
Doctor of sciences (Public Administration), Kharkov, Ukraine
E-mail: moroz32@rambler.ru

Svitlana Moroz

Researcher of Training Research and Production Center,
National University of Civil Protection of Ukraine; Kharkov, Ukraine
E-mail: ra_ekma@yahoo.com

© Володимир Мороз, Світлана Мороз, 2017

**THE CONTENT OF THE DEFINITION OF «QUALITY OF HIGHER EDUCATION»
IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC VIEWS OF REPRESENTATIVES OF
EASTERN EUROPEAN SCIENCE SCHOOLS**

Abstract: *The development of scientific thought as for determining the content of categorical definitions of quality of higher education was reviewed and the peculiarities of its formulation within the current scientific research were determined; based on results of the analysis of the content of scientific views of representatives of Eastern European research schools on the interpretation of the definition of «quality of higher education», its content was conceptualized; the factors that lead to complexity and diversity of manifestation of the category of quality of higher education were defined, as well as its author's interpretation was processed.*

Keywords: *quality of higher education, professional activities of the University; professional competence; quality of educational purposes, conditions and processes; accordance of knowledge and skills to the requirements set; a system of personal values; conceptualization of categorical content of quality of higher education.*

Владимир Мороз, Светлана Мороз

**СОДЕРЖАНИЕ ДЕФИНИЦИИ «КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»
В КОНТЕКСТЕ НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ
ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ**

Аннотация: *Рассмотрено развитие научной мысли относительно определения категориального содержания дефиниции качества высшего образования и определены особенности ее формулировки в пределах современных научных исследований; в результате анализа содержания научных взглядов представителей восточноевропейских научных школ, относительно толкования дефиниции «качество высшего образования», было концептуализировано ее содержание; определены факторы обуславливающие сложность и многогранность проявления содержания категории качества высшего образования, а также сформулировано ее авторское определение.*

Ключевые слова: *качество высшего образования, профессиональная деятельность высшего учебного заведения; профессиональная компетентность; качество образовательных целей, условий, процессов; соответствие знаний, умений и навыков установленным требованиям; система ценностей личности; концептуализация категориального содержания качества высшего образования.*

Volodymyr Moroz, Svitlana Moroz

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The content of the definition of «quality of higher education» in the context of scientific views of representatives of eastern European science schools”

Problem setting. *The dynamics of updating the knowledge on the subject of scientific attention, coupled with a change of emphasis on various components of their content, requires permanent improvement, just as generally in the system of relevant knowledge, as well as the content directly to its base (main) categories. It should be noted that the basic process of clarifying the category of quality of higher education may be assigned just as the works of domestic and foreign scientists (academic aspect), as well as the rules of official documents of government bodies and international monitoring missions. Within this publication, on an infor-*

mation basis for the organization of research, we have chosen to use the subject of scientific research and achievements by domestic scientists and research results of some members of the scientific community of other Eastern European countries.

Recent research and publications analysis. The issue of quality of higher education in the context of a particular manifestation of its complex and diverse content is always within the research focus of attention of researchers. Among the latest scientific developments, thematic focus of which is devoted to the various aspects of the foregoing problems, we should pay attention to the works of V.P. Andruschenko (education management), H.V. Yel'nykova (managing the development of vocational education), S.A. Kalashnikova (quality assurance to the system of higher education), I.S. Kaleniuk (development of higher education), S.V. Kurbatov (phenomenon of a university), O.S. Ponomaryov (philosophical aspects of the quality of education), O.H. Romanovskiy (quality of specialists' training), I.A. Roschik (higher education management), Z.V. Ryabova (marketing management of education), L.L. Sushentseva (experience and innovation in management education), I.P. Tavlj (innovation in management education) and researches of other scientists. Despite the sufficient level of scientific study of the problems of quality of higher education, some areas of its positioning within the scientific knowledge remain open to further scientific research.

Paper objective. To clarify definitions of categorical meaning of the "quality of higher education" in the context of scientific views of domestic scientists and other members of the Eastern European scientific schools.

Paper main body. Conceptualizing of the category of quality higher education in the context of views of representatives of Eastern European research schools can be made in the following areas.

1. Factors that lead to complexity and diversity of the manifestation of the category of quality of higher education: multilevel outcomes (quality of knowledge, abilities, skills and values of university graduates) and multi-criterialism in assessing both the quality and its characteristics (components); multi-subjectivism of personalization of experts in the quality of higher education (students and their parents, students and universities, employers and their unions, the state and society, national and international expert agencies); polisynchronic evaluation (changing content and technology assessment, as according to the expert, and in the context of time and the conditions of monitoring) and its subjectivity (lack of objective criteria); multidimensional evaluation of displaying the objects (curricula, educational technologies, mechanisms of management and administration, learning outcomes, etc.) and their variability and controllability.

2. Factors and facilities that define the quality of higher education and its carriers are: static (system and structure of higher education; form and content of training programs; labor potential of universities; learning outcomes; objectives, requirements and standards; value orientation; dynamic or procedural (process); control mechanisms and technology training; practice controls; internationalization tradition; the practice of the objectives; institutional conditions.

3. Ways of content disclosure: compliance of higher education (as a result, as the process, as an education system) with the needs, goals, requirements and norms (standards); a set of personality traits together with higher education, reflecting its professional competence, values, social orientation and makes the ability to meet both personal, spiritual and material needs and the needs of society; description of the quality of educational objectives, conditions (resources) and processes that ensure the quality of results; characteristics that reflects both professional competence, values, social orientation and gives possibility to satisfy both per-

sonal, spiritual and material needs, and the needs of society; systematic set of hierarchically organized, socially important intrinsic properties of higher education; integral characteristics, which is related to any of the professional areas of the university for the design, implementation and monitoring of the educational process, as well as the infrastructure of the educational process and self-evaluation of universities; correspondance of learning outcomes of educational processes and institutional conditions for the purposes towards the goal of developing individuum and society.

Conclusions of the research. *The content of the definition of "quality of higher education" can be formulated within the so-called narrow and wide approaches to its interpretation. In a narrow sense, within quality of higher education should be understood a balanced description of the state of professional and human qualities in the context of their compliance with pre-defined and agreed between the main actors of the process of higher education and users of its results, goals, norms, requirements and standards. Broadly speaking, in the quality of higher education should be understood as a balanced description of higher education for its ability to provide effective training for competitive specialists, the level of real professional and human qualities which corresponds, on the one hand, to the regulatory requirements of national and international standards, on the other, provides satisfaction for the individual, state and society with the result, as in the context of its economic component, and in view of the social importance.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Не дивлячись на той факт, що проблематика якості освіти, у тому числі й вищої, постійно перебуває у межах кола наукової уваги протягом декількох останніх десятиріч, її категоріальний апарат все ще знаходиться на стадії формування та уточнення. Серед найбільш вживаних категорій відповідного напрямку наукового знання, безперечно, є дефініція якості освіти. Зміст цієї дефініції, не зважаючи на високий рівень її використання у науковому обігу, не набув свого остаточного тлумачення.

За дослідженнями вчених, проблематика якості вищої освіти почала перебувати у фокусі уваги науковців починаючи з середини 80-х років ХХ століття [15, с. 8]. Хоча Г. Пападопулос, досліджуючи розвиток освіти у другій половині ХХ століття, переконує, що проблематика якості вищої освіти вперше набула своєї актуалізації ще на початку 80-х у межах досліджень фахівців Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) (ОЕСР) [16, с. 181]. Вважається, що основним поштовхом до розвитку проблематики якості вищої освіти у межах наукового знання, стали неочікувані для уряду США результати порівняльного аналізу (1983 рік) рівня знань американських та японських студентів. Експерти моніторингової місії констатували той факт, що рівень освіти американців є значно нижчим від рівня освіти японців. Грейсон Джексон К. молодший, досліджуючи систему американського менеджменту, зазначив, що система американської освіти, саме у межах зазначеного вище періоду, не продукувала, ані громадян з високим рівнем освіти, ані професійно підготовлену робочу силу [1]. Активізація вчених щодо дослідження проблематики якості вищої освіти на початку 80-х років ХХ століття не означає, що до цього часу питання якості надання вищої освіти ВНЗ були позбавлені уваги з боку представників наукової спільноти, адже ще у 50-ті роки ХХ століття відповідний феномен починає позиціонувати серед перспективних напрямів в організації наукових пошуків. Вагомий внесок у розвиток проблематики зробив Г. Беккер, досліджуючи теорію

людського капіталу, який звернув увагу на необхідність (можливість) розрахунку економічного ефекту від інвестицій людини у свою освіту. За результатами проведеного дослідження вчений обґрунтував зміст авторської моделі економічної поведінки людини [14]. На переконання більшості вчених, саме ця модель може бути покладена в основу формування та розвитку інноваційної економіки, адже інвестування в знання є запорукою підвищення добробуту як окремої людини, так і держави в цілому.

На початку XXI століття, питання забезпечення якості надання освітніх послуг у сфері вищої освіти набули у науковому середовищі неабиякої популярності. Саме в цей період розвитку суспільно-економічних відносин відбувається актуалізація питання пошуку нових моделей підвищення конкурентоспроможності країни та ефективності функціонування її основних підсистем. Руїнування традиційних уявлень щодо джерел розвитку економічної підсистеми суспільства, у поєднанні з негативними наслідками економічної кризи 2008 року, зумовили необхідність активізації пошуків, як за напрямом змісту та практики використання механізмів розбудови нової парадигми суспільно-економічних відносин в цілому, так і умов підвищення ефективності функціонування системи вищої освіти. Саме на початку 80-х років XX століття відбувається значне зростання кількості студентів, що, безумовно, створює неабияке додаткове навантаження на існуючу мережу ВНЗ. Вища освіта чим далі більше стає доступнішою та, поступово втрачаючи свою елітність, перетворюється на масовий продукт, виробництво якого потребує від держави додаткових ресурсів. Цілком очевидно, що за таких умов, держава була змушена, з одного боку, скоротити витрати на фінансування сфери вищої освіти (вплив останньої світової кризи), а з іншого, вжити заходів щодо підвищення її якості (забезпечення ефективного функціонування держави в умовах так званої епохи знань). Крім того, держава, маючи намір вплинути на ефективність функціонування інституції університету, поступово перебирає на себе її функції, тим самим не лише позбавляючи її потенціалів саморозвитку, а і загострюючи протиріччя на рівні суб'єктно-об'єктних взаємовідносин між інституцією університету та інститутом держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблематика якості вищої освіти у тому чи іншому контексті прояву свого складного та багатогранного змісту постійно перебуває у межах фокусу наукової уваги дослідників. Серед останніх наукових напрацювань, тематична спрямованість яких присвячена вирішенню різних аспектів вище наведеної проблематики, слід звернути увагу на роботи: В.П. Андрущенко та Ю.В. Бега (визначено проблеми управління освітою та запропоновано алгоритми їх вирішення у межах механізму державно-громадського управління освітою; розкрито перспективи використання механізмів організаційно-освітньої взаємодії держави та громадянського суспільства); Г.В. Єльнікової та В.І. Свистун (розкрито теоретико-методологічні засади управління розвитком професійно-технічної освіти; розглянуто умови та визначено перспективи інституціоналізації соціального партнерства щодо розвитку професійно-технічної освіти); С.А. Калашнікової та С.В. Курбатова (запропоновано напрями вдосконалення якості вищої освіти на засадах об'єктивності та прозорості, довіри і субсидіарності, партнерства та колегіальної відповідальності); І.С. Каленюк та О.В. Кукліна (досліджено зміст та напрями еволюції наукової думки щодо сутності та ролі вищої освіти у соціально-економічному розвитку суспільства; визначено стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти, а також визначено механізми державного управління розвитком її системи); О.Г. Романовського та О.С. Пономарьова (визначено зміст якості освіти в контексті філософсько-педагогічного підходу; розглянуто взаємозв'язок феномену якості освіти з системою конкурентоспроможності фахівця та успішністю його позиціонування на ринку праці, якість підготовки фахівців); І.А. Рошик та В.Я. Гуменюка (ви-

світлено теоретичні положення і практичні рекомендації щодо трансформування економічних механізмів управління вищою освітою); З.В. Рябової (розроблено концепцію маркетингу в освіті, а також визначено функції і завдання її управлінням на основі маркетингових технологій); Л.Л. Сушенцевої та С.О. Шевченка (з'ясовано місце та роль державно-громадського оцінювання якості вищої освіти в Україні; класифіковано моделі функціонування ВНЗ на ринку освітніх послуг; надано порівняльну характеристику змісту класичного та освітнього маркетингу); І.П. Тавлуй (досліджено особливості формування та функціонування інноваційної системи управління якістю ВНЗ; розглянуто нормативно-правове підґрунтя щодо забезпечення гарантій якості освітньої діяльності та якості вищої освіти) та дослідження інших вчених.

Слід звернути увагу на той факт, що питання якості вищої освіти постійно перебувають у межах кола наукових інтересів дослідників. Серед останніх науково-комунікативних заходів, тематика яких була спрямована на вдосконалення змісту та практики функціонування системи вищої освіти України слід виділити: XI-у Міжнародну науково-практичну конференцію «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (30.09.2016, м. Київ – Інститут проблем виховання НАПН України), III Міжнародну науково-практичну конференцію «Управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи» (11-12.05.2017, м. Львів – Національний університет «Львівська політехніка»), III Міжнародну науково-практичну конференцію «Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів» (16–17.05.2017, м. Харків – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»). Під час роботи останнього науково-комунікативного заходу ректор НТУ «ХПІ» І.Є. Сокол зосередив увагу присутніх на перспективах вирішення питань забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на університетському рівні та потенціалах дуальної освіти у відповідному процесі. Не дивлячись на достатній рівень наукового опрацювання проблематики якості вищої освіти, окремі напрями її позиціонування у межах наукового знання все ще залишаються відкритими для подальших наукових розвідок.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Дослідження феномену якості освіти, незалежно від рівня організації наукового пошуку та безпосереднього фокусу уваги дослідника, неможливо уявити без з'ясування категоріального змісту базових дефініцій. Категорія якості освіти, з огляду на її постійне перебування у науковому обігу з середини ХХ століття, не є принципово новим предметом дослідження, а отже наукове знання містить певні узагальнення щодо її тлумачення та можливих напрямів розкриття змісту. Разом з тим, динаміка оновлення знань щодо предметів наукової уваги у поєднанні із зміною її акцентів щодо тих чи інших складових їх змісту, потребує постійного удосконалення, як в цілому самої системи відповідних знань, так і безпосередньо змісту її базових (основних) категорій. Слід звернути увагу, що в основу процесу уточнення змісту категорії якості вищої освіти можуть бути покладені, як напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, так і норми офіційних документів органів державної влади та міжнародних моніторингових місій. У межах цієї публікації у якості інформаційного підґрунтя для організації дослідження обраного нами предмету наукового пошуку були використані напрацювання вітчизняних вчених, а також результати досліджень представників наукової громадськості інших країн Східної Європи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). В контексті наукових поглядів вітчизняних вчених, а також інших представників східноєвропейських наукових шкіл, дослідження передбачає уточнити категоріальний зміст дефініції якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За дослідженнями фахівців Дослідного центру проблем якості підготовки спеціалістів, питання якості вищої освіти почало досліджуватись на відносно системному рівні з 1985 року [12]. Разом з тим, відповідна проблематика, хоча трохи й під іншим кутом зору (в контексті змісту інших (альтернативних) категорій), почала позиціонувати на рівні окремого предмету наукових досліджень значно раніше, ніж нами було зазначено вище. Наприклад, такі напрями досліджень як: проблеми якості підготовки спеціалістів з вищою освітою; системне дослідження якості вищої освіти; норми та критерії якості вищої освіти; оцінка якості вищої освіти; управління якістю вищої освіти тощо. Іншими словами, категорія якості вищої освіти у сучасному сприйнятті її складного та багатогранного змісту перебувала у межах кола наукових досліджень радянських та пострадянських вчених ще задовго до часу формулювання її дефініції у якості самостійного об'єкту. Розглянемо зміст найбільш вживаних у науковому обігу тлумачень категорії якості вищої освіти. На думку Н.О. Селезньової, якість вищої освіти, у широкому розумінні змісту цієї категорії, це: збалансована відповідність вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) різноманітним потребам, цілям, вимогам та нормам (стандартам); системна сукупність ієрархічно організованих, соціально значущих сутнісних властивостей (характеристик, параметрів) вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) [12, с. 11]. Цікавою особливістю наведеного визначення є факт тлумачення автором змісту категорії через призму можливих напрямів його прояву, а саме в контексті позиціонування на рівні результату, процесу та освітньої системи. Таке розмежування дозволяє припустити факт існування відразу декількох рівнів у тлумаченні змісту. Цілком очевидно, що феномен якості освіти має свої унікальні особливості при його розгляді через призму результату, процесу або освітньої системи в цілому. Таке розмежування, з одного боку, є досить важливим, наприклад, в контексті проведення всебічного аналізу змісту відповідної категорії, але з іншого боку, не сприяє формуванню цілісного уявлення про зміст відповідної категорії. На переконання колективу авторів на чолі з О.О. Ганжою, феномен якості вищої освіти повинен розглядатись не лише у межах рівня професійної підготовки випускників ВНЗ, тобто ступеня їх спроможності до ефективного виконання службових обов'язків, а і обов'язково в контексті таких детермінант як фізичне та духовно-психологічне здоров'я, загальна культура, інтелект, ціннісні орієнтації тощо. Цікавою особливістю наведеного тлумачення є спрямування його уваги на необхідність системного розгляду феномену, тобто з врахуванням так званих непрофільних характеристик (фізичне та духовно-психологічне здоров'я; загальна культура; ціннісні орієнтації тощо). Традиційно ці характеристики розглядаються у межах трудового потенціалу соціального об'єкта, тобто без їх прив'язування до системи освіти [6].

На можливість віднесення духовно-психологічного здоров'я та загальної культури до складових якості вищої освіти, звернув увагу Олав Аарне під час спілкування з учасниками проекту TEMPUS ELITE «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту». На думку вченого, система ціннісних орієнтацій особистості повинна позиціонувати на рівні таких результатів вищої освіти, як знання, вміння та навички. Цілком очевидно, що така наукова позиція вченого майже повністю відповідає змісту поглядів О.О. Ганжи відносно місця та ролі цінностей в системі якості вищої освіти. Формулюючи визначення якості вищої освіти як категорії, О.О. Ганжа наполягає на тому, що як-

ість освіти є інтегральною характеристикою, яка має відношення до будь-якого з напрямів професійної діяльності ВНЗ щодо проектування, реалізації і контролю освітнього процесу, а також до інфраструктурного забезпечення навчального процесу та самооцінки ВНЗ [13, с. 108]. Акцент уваги дослідника на неабиякій значущості інфраструктурного забезпечення навчального процесу для підвищення якості вищої освіти є вкрай важливим для нас, адже саме ця проблематика перебувала у межах фокусу нашої уваги під час розгляду проблематики трудового потенціалу ВНЗ [8]. Не дивлячись на факт відносної універсальності визначення О.О. Ганжи (всєбічне охоплення професійної діяльності ВНЗ, а саме: проектування, реалізації та контролю), окремі детермінанти категорії якості освіти залишились поза увагою дослідника. Наприклад, зміст наведеного тлумачення зосереджено переважно на діяльнісному аспекті професійної діяльності ВНЗ, що вже само по собі значно звужує категоріальний зміст відповідного феномену.

Цілком очевидно, що якість вищої освіти не обмежується питаннями технології та механізмів професійної діяльності університету (динамічна складова категорії якості вищої освіти), а охоплює у тому числі і проблематику структури та системи, як безпосередньо самого ВНЗ, так і освітянської сфери в цілому (статична складова категорії якості вищої освіти). Досить дивно, що визначення О.О. Ганжи не містить посилань до традиційних для цієї дефініції напрямів у тлумаченні змісту через «рівень відповідності отриманого результату визначеним цілям» або через «якість норм, процесів та системи». Крім того, детермінанта інституціонального середовища, вплив якої на зміст вищої освіти є очевидним [7], також залишилась поза увагою вченого. Більш змістовне визначення категоріальної сутності якості вищої освіти ми можемо зустріти у І.Ю. Данилової, яка тлумачить відповідне поняття через призму характеристик системи освіти, тобто через рівень відповідності отриманих об'єктом навчального процесу реальних освітніх результатів, а також умов здобуття освіти, нормативним вимогам, соціальним та особистісним очікуванням [2, с. 32].

Важливість наукової позиції І.Ю. Данилової для нашого дослідження полягає у зверненні нею уваги на умови здобуття освіти, що за логікою наведеного тлумачення включає в себе як питання матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, так й інституціональні умови функціонування системи освіти. Цікавою, щодо змісту порушеної проблематики, є думка Р.А. Кубанова відносно необхідності прийняття до уваги як якості процесу освіти, так і якості його результату. На переконання вченого, саме якість навчально-виховного процесу є найбільш значущою характеристикою змісту категорії, що розглядається [3, с. 31]. Не дивлячись на той факт, що вчений наповнює зміст якості навчально-виховного процесу через призму порівняно великої кількості детермінант (програмно-прикладне забезпечення навчально-виховного процесу; використання певних форм, методів і засобів навчання, інноваційних педагогічних технологій; змістовне наповнення навчальних програм і планів), які безумовно мають свою частку у тлумаченні категоріального змісту якості вищої освіти, ми не можемо прийняти таку точку зору у повному обсязі. Така наша позиція може бути пояснена фактом одночасного перебування проблематики якості вищої освіти у площині «як результату, як процесу так і освітньої системи» [12, с. 11] причому, скоріше за все, без можливості акцентування уваги на пріоритетності будь-якого з них. Цікаво, що у межах своєї іншої публікації Р.А. Кубанов наполягає на необхідності розгляду феномену якості освіти у межах двох аспектів, а саме: «зовнішній аспект: якість результату освітнього процесу – відповідність рівня підготовки випускників попиту роботодавців (вимогам стандартів); внутрішній ас-

пект: характеристики системи забезпечення цієї якості – зміст освіти, рівень підготовки абітурієнтів, студентів, викладацьких кадрів, інформаційно-методичний супровід, матеріально-технічне забезпечення якості підготовки, використовувані навчальні технології, наукова діяльність тощо» [4, с. 29–30]. Така позиція вченого, безумовно, є більш змістовною та такою, що якнайповніше розкриває сутність відповідного феномену.

Суттєвим недоліком, сформульованого Р.А. Кубановим визначення, на нашу думку, є те, що поза увагою дослідника залишився факт діалектики єдності змісту феномену якості вищої освіти з окремими елементами її системи, наприклад з якістю: процесів функціонування системи вищої освіти; змісту та практики використання цілей, вимог тощо; трудового потенціалу системи вищої освіти; системи управління якістю вищої освіти; інституціональних умов та зовнішнього середовища; теоретико-методологічного підґрунтя щодо розвитку вищої освіти. Наша точка зору, щодо необхідності прийняття до уваги наведених вище складових при тлумаченні змісту категорії якості вищої освіти, може бути розглянута на рівні конкретизації (доповнення або розвитку) наукових поглядів О.І. Ляшенко. На думку вченого, якість освіти є багатомірним методологічним поняттям, «яке рівнобічно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні й інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя. Як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату» [5, с. 7]. На переконання В.С. Добряк, під якістю вищої освіти слід розуміти «рівень отриманих особою знань, вмінь і професійних навичок у відповідності до планових цілей вищого навчального закладу. Результатом діагностики є якісна і кількісна оцінка досягнутого рівня відповідних освітньо-професійних характеристик фахівця» [10, с. 69]. Відповідно до наукових поглядів Г.П. Полякової, феномен якості освіти повинен розглядатись на рівні багатомірного поняття, яке характеризується якістю освітніх цілей, умов (ресурсів), процесів, що забезпечують якість результатів [11, с. 273]. Складність проблематики класифікації змісту феномену якості вищої освіти полягає в існуванні принаймні трьох принципово різних за своїм змістом підходів до його тлумачення: 1) розгляд якості вищої освіти через відповідність професійних знань, навичок, вмінь випускника ВНЗ встановленим вимогам; 2) розуміння якості вищої освіти в контексті проблематики якості складових її системи (абітурієнти, викладачі, адміністрація ВНЗ, матеріально-технічне забезпечення, інфраструктура тощо); 3) подання якості вищої освіти через призму якості норм, вимог та стандартів, які формулюються суб'єктом управління системою вищою освітою. Не дивлячись на порівняну складність у формулюванні змісту якості вищої освіти, досить лаконічне за своїм змістом визначення цієї категорії подається авторами Національного освітнього глосарію, а саме – «якість вищої освіти – це характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи та суспільства» [9, с. 66].

Приймаючи до уваги вище наведені тлумачення якості вищої освіти, а також деякі з інших підходів до формулювання визначення відповідної категорії, нами були опрацьовані певні узагальнення щодо концептуалізації змісту феномену якості вищої освіти. Результати концептуалізації категоріального змісту якості вищої освіти в контексті поглядів вітчизняних вчених подано у межах рисунку 1.

Рис. 1. Концептуалізація змісту категорії якості вищої освіти в контексті поглядів представників східноєвропейських наукових шкіл

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Приймаючи до уваги вище наведене, можемо сформулювати такі висновки. По-перше, складність та багатогранність прояву змісту категорії якості вищої освіти обумовлюється такими основними факторами: багаторівневність результатів (якість знань, вмінь, навичок та ціннісних орієнтацій випускників ВНЗ) та багатокритеріальність в оцінюванні як самого терміну, так і його характеристик (складових); багато-суб'єктність у персоналізації експертів з якості вищої освіти (абітурієнти та їх батьки; студенти та ВНЗ; роботодавці та їх спілки; держава та суспільство; національні та міжнародні експертні агенції); полісинхронність оцінювання (зміна змісту та технології оцінювання, як в залежності від експерта, так і в контексті часу та умов проведення моніторингу) та його суб'єктивізм (відсутність об'єктивних критеріїв); багатоаспектність прояву об'єктів оцінювання (навчальні програми, освітянські технології; механізми управління та адміністрування; результати навчання тощо), а також їх змінюваність та керованість.

По-друге, у вузькому значенні під якістю вищої освіти ми можемо розуміти збалансовану характеристику стану розвитку професійних та загальнолюдських якостей в контексті їх відповідності заздалегідь визначеними та узгодженими між основними акторами процесу здобуття вищої освіти та споживачами її результатами, цілями, нормам, вимогами та стандартами. У широкому сенсі під якістю вищої освіти слід розуміти збалансовану характеристику системи вищої освіти щодо її здатності забезпечувати ефективну підготовку конкурентоспроможних фахівців, рівень реальних професійних та загальнолюдських якостей яких, відповідає, з одного боку, нормативним вимогам національних та міжнародних стандартів, а з іншого, забезпечує задоволення особистості, держави та суспільства отриманим результатом, як в контексті його економічної складової, так і з огляду на соціальну значущість.

Серед перспективних напрямів в організації наукових пошуків щодо порушеної проблематики, слід звернути увагу на ті з них, які пов'язані з аналізом змісту наукових поглядів зарубіжних вчених щодо феномену якості вищої освіти, а також визначенням його основних детермінант.

Список літератури

1. *Грейсон Дж.-мл.* Американский менеджмент на пороге XXI века / Грейсон Дж.-мл., О'Делл К. – М. : Экономика, 1991. – 320 с.
2. *Данилова И. Ю.* Многоуровневая модель организации научно-исследовательской работы студентов как средство обеспечения качества образования в вузе : дис. кандидата пед. наук : 13.00.08 / Ирина Юрьевна Данилова. – Рязань, 2010. – 174 с.
3. *Кубанов Р. А.* Якість вищої освіти: порівняльний аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців / Р.А. Кубанов // Порівняльно-педагогічні студії – 2014. – № 6(20). – С. 27–32.
4. *Кубанов Р. А.* Якість освіти: суть поняття та особливості оцінювання / Р.А. Кубанов // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – 2013. – № 13 (272), Ч. II. – С. 25–31.
5. *Ляшенко О. І.* Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О.І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1(46). – С. 5–12.
6. *Мороз В. М.* Система трудового потенціалу країни: теоретичні основи формування дефініції / В. М. Мороз // Економіка та держава. – 2009. – № 2. – С. 107–109.
7. *Мороз С. А.* Оцінювання рівня розвитку нематеріальних ресурсів трудового потенціалу ВНЗ, як елемент адміністративно-організаційного механізму державного

управління / С. А. Мороз // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електронне наукове фахове видання ХНТУ. – 2016. – №1. – . [Електронний ресурс] Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/10.pdf

8. Мороз С. А. Державне управління розвитком трудового потенціалу ВНЗ: компетенція людини, університету та держави / С. А. Мороз // Державне управління: удосконалення та розвиток : електронне наукове фахове видання Академії муніципального управління. – 2016. – №4. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=967>

9. Табачник Д. В. Національний освітній глосарій : вища освіта / за ред. В.Г. Кремень. – К. : Плянди, 2011. – 100 с.

10. Добряк В. С. Оценка качества высшего образования в Украине / М.С. Мазорчук, Н.С. Бакуменко // Якість технологій та освіти. – 2013. – № 4. – С. 67–73.

11. Полякова Г. П. Показники якості освіти та освітнього середовища вищого навчального закладу в контексті компетентнісного підходу / Г.П. Полякова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди». – 2013. – №28(2). – С.271–277.

12. Селезнева Н. А. Качество высшего образования как объект системного исследования: лекция-доклад / Н. А. Селезнева. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. – 95 с.

13. Ганжа О. А. Управление качеством в высшем образовании : монография / (О.Г. Кулик, Н.А. Рогозин, О.В. Чмак) – Волгоград : ВолгГАСУ, 2014. – 152 с.

14. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education, Second Edition / G. Becker. – Chicago: The University of Chicago Press, 1993. – 412 p.

15. Brockerhoff L. Quality in Higher Education: A literature review / Lisa Brockerhoff, Jeroen Husiman, Melissa Laufer. – Belgium: CHEGG, 2015. – 50 p.

16. Papadopoulos G. Education 1960–1990: The Oecd Perspective (Oecd Historical Series). – Paris: OECD, 1994. – 203 p.

References

1. Grejson Dzh.-ml. (1991). *Amerikanskij menedzhment na poroge XXI veka* [American management on the threshold of the XXI century]. Moscow: Jekonomika [in Russian].

2. Danilova, I.Ju. (2010). *Mnogourovnevaja model' organizacii nauchno-issledovatel'skoj raboty studentov kak sredstvo obespechenija kachestva obrazovanija v vuze* [A multilevel model of the organization of research work of students as a means of ensuring the quality of education in a university] . Ryazan [in Russian].

3. Kubanov, R.A. (2014). *Yakist' vyschoi osvity: porinial'nyj analiz pohliadiv zarubizhnykh i vitchyznianskykh naukovtsiv* [The quality of higher education porinyalnyy analysis of the views of foreign and domestic scientists], 27–32 [in Ukrainian].

4. Kubanov, R.A. (2013). *Yakist' osvity: sut' poniattia ta osoblyvosti otsiniuvannia* [Quality education: Concepts and Features substance evaluation]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka , Bulletin of the University of Luhansk, 13, 25–31 [in Ukrainian].

5. Liashenko, O.I. (2005). *Yakist' osvity iak osnova funktsionuvannia j rozvytku suchasnykh system osvity* [The quality of education as a basis for functioning and development of modern education systems]. Pedagogika i psykholohiia. , Pedagogy and Psychology, 1, 5–12 [in Ukrainian].

6. Moroz ,V.M. (2009). *Systema trudovoho potentsialu krainy: teoretychni osnovy formuvannia definitsii* [The system of labor potential: Theoretical Foundations of definitions]. Ekonomika ta derzhava, Business and government, 2, 107–109 [in Ukrainian].

7. Moroz, S.A. (2016). *Otsiniuvannia rivnia rozvytku nematerial'nykh resursiv trudovoho potentsialu VNZ, iak element administratyvno-orhanizatsijnoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia* [Evaluation of intangible resources of labor potential of universities, as part of the administrative and organizational mechanism of public administration]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia., Theory and Practice of Public Administration and Local Government*, Vol. 1. Retrieved from http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/10.pdf [in Ukrainian].

8. Moroz, S.A. (2016). *Derzhavne upravlinnia rozvytkom trudovoho potentsialu VNZ: kompetentsiia liudyny, universytetu ta derzhavy* [Public administration employment potential development of institutions, human competence, university and government]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – Public administration, improvement and development*, Vol. 4. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=967> [in Ukrainian].

9. Babyn, I. I. (2011). *Nacional'nyj osvitnij glosarij : vy'shha osvita.* [Glossary National Education: Higher Education]. Kiev: Pleiady. [in Ukrainian].

10. Dobriak, V.S. (2013). *Ocenka kachestva vysshego obrazovaniia v Ukraine* [Assessment of the quality of higher education in Ukraine]. *Yakist' tekhnolohij ta osvity, Quality Technology and Education*, 4, 67–73 [in Russian].

11. Poliakova, H. P. (2013). *Pokaznyky iakosti osvity ta osvith'oho seredovyscha vyschoho navchal'noho zakladu v konteksti kompetentnisnoho pidkhodu* [Quality education and educational environment of higher educational institution in the context of competence approach]. *Humanitarnyj visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj pedahohichnyj universytet imeni H.S. Skovorody» ,Humanitarian Bulletin "Pereiaslav-Khmelnitsky Pedagogical University"*, 28, 271–277 [in Ukrainian].

12. Selezneva, N.A. (2003). *Kachestvo vysshego obrazovaniia kak obekt sistemnogo is-sledovaniia: lekcija-doklad* [The quality of higher education as an object of system research: lecture-report]. Moscow: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, 95с. [in Russian].

13. Ganzha, O.A. (2014). *Upravlenie kachestvom v vysshem obrazovanii : monografija* [Quality management in higher education: monograph]. Volgograd: VolgGASU, 152 с. [in Russian]

14. Becker G. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, Second Edition / G. Becker. – Chicago: The University of Chicago Press, 1993.,412 p. [in English]

15. Brockerhoff L. *Quality in Higher Education: A literature review* / Lisa Brockerhoff, Jeroen Husiman, Melissa Laufer. – Belgium: CHEGG, 2015. – 50 p. [in English]

16. Papadopoulos G. *Education 1960–1990: The Oecd Perspective (Oecd Historical Series)*. – Paris: OECD, 1994. – 203 p. [in English]

Стаття надійшла до редколегії: 16.06.2017